

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการพัฒนาประเทศไทยไปสู่สังคมอุตสาหกรรม การแพร่กระจายเทคโนโลยีสมัยใหม่ จำเป็นต้องอาศัยการลงทุนทางการศึกษาเป็นหลักพื้นฐานสำคัญ เพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การปรับตัวของประชาชนต่อสภาพแวดล้อมใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ จุดมุ่งหมายการศึกษาที่ต้องการให้เกิดมีขึ้นแก่บุคคลภายหลังจากที่ได้รับการศึกษาคือ ทำให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและพัฒนาบทบาทของตนเองในสังคมได้ สามารถศึกษาหาความรู้และรู้เท่าทันในสิ่งรอบตัว โดยใช้วิจารญาณและเหตุผลปรับให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

Karl Mannheim นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน กล่าวว่า "การศึกษาเป็นธุรกิจทางสังคม" (Social Business) การศึกษาจะต้องฝึกให้คนตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงรอบ ๆ ตัว และให้มีความสามารถตัดสินใจเลือก ในความเห็นของเขาความก้าวหน้าทางสังคม หมายถึง การพัฒนาโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้ฝึกฝนการเป็นผู้นำ รวมทั้งเป็นการพัฒนาให้รู้จักการพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด จากทางเลือกต่าง ๆ ในชีวิต (Mannheim อ้างถึงใน ชนิตา รัชกุลเมือง, 2525: 142-143)

บทบาทของการศึกษาในกระบวนการพัฒนา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยพยายามเชื่อมโยงการศึกษากับโลกของการทำงาน (World of Working)

และตลาดแรงงานทางเศรษฐกิจ ดังเช่นการนำหลักสูตรอาชีวศึกษาเข้ามาใช้ เพื่อแบ่งโรงเรียน บางประเภทออกมาเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษา ที่แยกออกมาเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ ตอบสนอง ความต้องการของตลาดแรงงาน ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการเพิ่มประสิทธิภาพแก่การศึกษาให้ เหมาะสมกับการทำงานในภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มากขึ้น โดยฟิลลิป ฟอสเตอร์ยอมรับว่า ได้มี การถกเถียงกันเกี่ยวกับการสร้างสถาบันฝึกอาชีพขึ้นมาเป็นพิเศษ เพื่อให้สนองการฝึกอบรมใน ระหว่างประจำการและความต้องการกำลังคนตามที่ตลาดแรงงานต้องการ (ฟอสเตอร์ อ้างถึง ในบลาว 2530: 33) ด้วยเหตุนี้ตลาดแรงงานทางเศรษฐกิจจึงเข้ามามีบทบาทในการกำหนด คุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ อายุและเพศของบุคคลในการทำงาน โดยให้ เหตุผลของการคัดเลือกว่า เพื่อความเหมาะสมกับตำแหน่งที่สัมพันธ์กับอัตราค่าจ้างเงินเดือน และผลตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ

ภายใต้ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจปัจจุบัน เราขอจะแบ่งตลาดแรงงานออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1. ตลาดแรงงานภาคเกษตรกรรม 2. ตลาดแรงงานภาคอุตสาหกรรม (การผลิตและการบริการ) 3. ตลาดแรงงานภาคราชการและรัฐวิสาหกิจ 4. ตลาดแรงงาน อาชีวนิสระ ซึ่งตลาดแรงงานทั้ง 4 ประเภทนี้ มีขนาดและความสามารถในการก่อให้เกิดการ มิงงานทำที่แตกต่างกัน โดยตลาดแรงงานในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเคยเป็นแหล่งแรงงานและการ มิงงานทำของคนจำนวนมาก นับวันพื้นที่ทำกินจะน้อยลงทุกที ส่วนตลาดแรงงานภาคอุตสาหกรรม (การผลิตและการบริการ) แม้ปัจจุบันรัฐบาลจะสนับสนุนภาคเอกชนต่างประเทศมาลงทุน เศรษฐกิจขยายตัวช่วยให้เกิดการมิงงานทำเพิ่มขึ้น ก็คงเป็นเพียงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะ แนวโน้มการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมจะเป็นการลงทุนด้านเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลใหม่ ๆ ที่ใช้แรงงานคนน้อยลง (อุทัย ดุลยเกษม อ้างถึงใน นงราม เศรษฐวานิช, 2532: 1-3) ประกอบกับภาวะสงครามในตะวันออกกลาง เมื่อสงครามสิ้นสุดต้องการแรงงานไทยระดับต่าง ๆ ส่วนหนึ่งไปทำงานเพื่อการผลิต ซ่อมแซมและการบูรณะฟื้นฟูประเทศ ความต้องการแรงงานใน ด้านนี้ ปัจจุบันจึงดูเหมือนจะขาดแคลน แต่ก็ เป็นความต้องการแรงงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เท่านั้น แต่ปัญหาการไม่มีงานทำของผู้สำเร็จการศึกษา ก็เป็นสิ่งที่ยังประสบพบเห็นกันอยู่

สำหรับความต้องการแรงงานในภาคราชการและรัฐวิสาหกิจ ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายชะลอการเพิ่มจำนวนข้าราชการ จำกัดเหลือเพียงร้อยละ 2 ต่อปีเท่านั้น เสน่ห์ จามริก (2532: 20-31) ได้พูดถึงปรากฏการณ์ของการจ้างงานตลาดแรงงานว่ามีตำแหน่งรองรับผู้สำเร็จการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างจำกัด เหลือเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น ขณะที่คนส่วนใหญ่ร้อยละ 75 ประกอบอาชีพตนเป็นอิสระ (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการจ้างงานกับการทำงานในรูปแบบอื่น ๆ (พ.ศ. 2521-2529)

ประเภทการจ้างงาน	ร้อยละของแรงงานทั้งหมด			ค่าเฉลี่ย
	2521	2526	2529	
ลูกจ้างรัฐ	4.7	7.1	6.5	6.1
ลูกจ้างเอกชน	15.2	17.8	19.4	17.4
นายจ้าง	1.3	1.0	1.0	1.1
ทำงานของตนเอง	30.2	29.6	30.8	30.2
แรงงานในครอบครัว	48.6	44.6	42.3	45.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0

ที่มา รายงานผลการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร (รอบที่ 2) พ.ศ. 2521, 2526, 2529

สำหรับตลาดแรงงานอาชีพอิสระแม้จะเปิดกว้างและกำลังเป็นที่สนใจของนักวิชาการและนักวางแผนทางเศรษฐกิจ เราไม่อาจแน่ใจว่าการศึกษาจะสามารถผลิตคนออกไปสู่การทำงานประเภทนี้ให้ก้าวออกไปได้เพียงใด แม้ว่าแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) และฉบับที่ 7 (2535-2539) จะสนับสนุนอย่างมุ่งมั่นและต่อเนื่องว่าให้เร่งรัดการศึกษาทุกระดับ

ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชาติและการมีงานทำ โดยเน้นการฝึกปฏิบัติการงานอาชีพตามกระบวนการให้ครบวงจร มีรายได้ระหว่างเรียน พร้อมจะหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติม เพื่อให้เห็นช่องทางอาชีพเพื่อออกไปประกอบอาชีพอิสระ (กรมสามัญศึกษา 2533: 6, 47)

ความคิดสนับสนุนการนำประสบการณ์อาชีพเข้าไปไว้ในโรงเรียน บลาว (2530: 80-81) กล่าวอ้างถึงคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอินเดียที่ได้เสนอไว้ว่า เป็นความพยายามทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษา ที่สอดคล้องกับโรงเรียนทั้งในเมืองและในชนบทโดยจัดโครงการประสบการณ์อาชีพในโรงเรียน เป็นการมีส่วนร่วมในงานที่มีผลผลิตในโรงเรียน ที่บ้าน โรงฝึกงาน ไร่ นา และโรงงานอุตสาหกรรมหรือสถานที่ที่มีผลผลิตอื่นเป็นงานใช้มือไม่ใช่ใช้สมอง ต้องทำโครงการทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อให้ได้เงินและได้เรียนไปพร้อมกัน เป็นการสร้างค่านิยมและทัศนคติเชิงพัฒนาการไปด้วย

ปัจจุบันกรมสามัญศึกษาในฐานะผู้จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ได้ตระหนักในปัญหาข้อจำกัดและเงื่อนไขของตนในการจัดการศึกษาที่ผ่านมาว่า สามารถตอบสนองแก่คนเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้นและพิจารณาเห็นว่าควรจัดการศึกษาเพื่อการจ้างงานตนเองปัจจุบัน ประกอบกับอายุเด็กในระดับนี้ (11-17 ปี) ควรฝึกทักษะการประกอบอาชีพได้แล้ว เพื่อแก้ภาพพจน์ที่ถูกกล่าวหาว่า จบมัธยมศึกษาแล้วทำอะไรไม่เป็น จบการศึกษาแล้วออกจากชุมชน (โกวิท วรนิพนธ์, 2532) โดยนำโครงการประกอบอาชีพอิสระเพื่อหารายได้ระหว่างเรียนเข้ามาจัดเป็นกิจกรรมทางการศึกษาในโรงเรียน โดยเน้นการจัดกิจกรรมตามกระบวนการส่งเสริมอาชีพแบบครบวงจร มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนรู้จักคิด วางแผน ลงมือทำกิจกรรมและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษามีข้อจำกัดการฝึกอาชีพในโรงเรียนไม่เกิดความหลากหลายในอาชีพ เพราะขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และบุคลากร จึงมุ่งเน้นให้มีการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและสามารถเป็นแหล่งฝึกอาชีพอิสระตามสภาพความเป็นจริงของอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่น และแหล่งฝึกงานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ มี 4 แห่ง คือ 1. ฝึกงานกับบิดามารดา 2. สถานประกอบการ 3. แหล่งวิทยากรใกล้เคียง

โรงเรียน (วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยเกษตรกรรม โรงเรียนสารพัดช่าง ฯลฯ) 4. ภายในโรงเรียนที่มีครู วิทยากรหรือสถานฝึกงานอยู่แล้ว (สวัสดี สุวรรณอักษร, 2531: 25-35)

แม้สภาพและปัจจัยต่าง ๆ จะเอื้อให้มีความเป็นไปได้ในหลักการ วัตถุประสงค์ แนวทางดำเนินการและระเบียบปฏิบัติ เราไม่อาจแน่ใจได้ว่าประสบการณ์ที่ได้รับนี้เด็กสามารถออกไปสร้างงานและสามารถตัดสินใจบนความเสี่ยงในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้เมื่อออกจากระบบโรงเรียนไปแล้ว บลาว (2530: 79-84) ได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องการศึกษากับการประกอบอาชีพส่วนตัวและการหารายได้ไว้ 2 ประเด็นคือ

1. บรรยากาศความคิดในประเทศกำลังพัฒนาปัจจุบัน ส่งเสริมให้ทำงานในระบบภาครัฐและเอกชน ที่มีเงินเดือนมากกว่าการประกอบอาชีพส่วนตัวในภาคไม่มีการจัดการ อีกทั้งกระบวนการพัฒนาดูเหมือนว่าจะสัมพันธ์กับการลดลงของผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว

2. ในกิจกรรมที่สร้างเพื่อให้นักเรียนมีรายได้นั้น เน้นความสนใจที่เกิดจากภายใน ตัวเด็กน้อยมาก สิ่งที่นักเรียนได้จากกิจกรรมสามารถเรียนได้ภายในไม่กี่วัน หรือในทางกลับกัน โครงการที่ใช้เวลามาก มักจะหาเงินไม่ได้เพราะไม่สามารถปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

ดังนั้น บลาว (2530: 32-33, 81) จึงกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษาและความเข้าใจผิดเกี่ยวกับโรงเรียนอาชีวศึกษาว่า เราต้องไม่คิดว่าแนวคิดเกี่ยวกับประสบการณ์อาชีพ จะเป็นทางแก้ปัญหาการว่างงานของผู้มีการศึกษา ซึ่งการทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษาเป็นความลำเอียงในปฏิบัติที่ไม่ได้สัมพันธ์กับการสร้างงาน เราต้องเลิกคิดว่าการทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษาจะสามารถเตรียมนักเรียนออกไปสู่อาชีพใดก็ได้ เป็นการเสี่ยงต่อความล้มเหลวและนำไปสู่ความผิดหวังเมื่อนักเรียนเข้าสู่ตลาดแรงงาน เพราะทักษะที่ได้รับจากโรงเรียนใช้ประโยชน์โดยตรงได้น้อย หน้าที่ในด้านอาชีพของการศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในด้านการฝึกค่านิยม ไม่ใช่ด้านความรู้ การฝึกอาชีพในโรงเรียนภาคปกติจึงไม่เป็นวิธีการที่ได้ผลในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษาสายสามัญและการฝึกอาชีพทดแทนกันไม่ได้ แต่

การศึกษาสายสามัญจะเป็นพื้นฐานสำหรับการฝึกอาชีพ

นอกจากนี้การลงทุนทางการศึกษาในปัจจุบัน นโยบายขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้นจาก 6 ปีเป็น 9 ปีและนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจในความพยายามขยายการศึกษาให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นภาพลวงตาแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อที่ว่าผลของการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับข้างบนจะมีผลดีต่อโอกาสระดับล่างด้วย (Trickle Down Effect) ส่งผลให้รัฐพยายามนำเอาเทคนิคเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้คนได้รับการศึกษาสูงขึ้น โดยการยกเว้นค่าเล่าเรียน ให้ยืมหนังสือเรียนฟรี การใช้ชุดการเรียนด้วยตนเองรวมถึงการแทรกการศึกษาอาชีพเข้าไปเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในอาชีพ และนโยบายขยายการศึกษายังส่งผลกระทบต่อผู้ได้รับการศึกษาในระดับอื่น ๆ เพิ่มสูงขึ้นด้วย การจะพูดถึงปัญหาการว่างงานของผู้มีการศึกษาในปัจจุบันจึงดูประหนึ่งว่าตามไม่ทันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การขยายการศึกษาเป็นการชะลอการว่างงานหรือการเพิ่มจำนวนแรงงานของผู้มีการศึกษาหรือเป็นการเพิ่มปัญหาการมีงานทำของผู้สำเร็จการศึกษาระดับสูง บลาว (2530: 32, 127-128) จึงเสนอให้เราพิจารณาการว่างงานของผู้มีการศึกษากับผลลัพธ์ทางสังคมในการลงทุนทางการศึกษา รายได้ที่ได้รับกับการทำหน้าที่ของตลาดแรงงาน การขยายการศึกษาไม่เป็นการชะลอปัญหาเพียงง่าย ๆ แต่เป็นการชะลอเพื่อขยายปัญหาให้มากขึ้นในภายหลัง... การอุดช่องว่างโดยให้มีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่แรกเป็นการลดความกดดันในระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อปรับปรุงความสอดคล้องระหว่างการเลือกวิชาเรียนกับการเลือกอาชีพ การศึกษาทำให้คนมีผลผลิตมากขึ้น แต่มีผลผลิตมากขึ้นทางไหนในเมื่อเรายังไม่ทราบว่าจะทำให้การศึกษาสอดคล้องกับโอกาสการมีงานทำอย่างไร การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลทางการศึกษาจึงให้ประโยชน์ในการวางแผนการศึกษา มีหลายมิติที่เราต้องนำมาพิจารณา เพราะเป้าหมายการมีงานทำสูงสุด โอกาสการมีรายได้สูงสุด ไม่ได้กำหนดออกมาอย่างชัดเจน นโยบายที่บรรลุผลระยะสั้นอาจล้มเหลวระยะยาว หรืออาจเป็นไปได้ไม่ได้ในทางกลับกัน

ฮาร์บินสัน (2521: 79, 111) กล่าวว่า "ประเทศด้อยพัฒนามีความโน้มเอียงที่จะนำการปฏิบัติที่ชะงักงันและเลิกใช้แล้วของประเทศตะวันตกมาใช้ในประเทศของตน เป็นที่น่าเสียดายว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมักจะเป็นในรูปของ "การเจริญขึ้นในรูปเดิม" มากกว่าการคิดค้นใหม่ ๆ และยอมรับรู้ว่า การขยายโรงเรียนตามรูปแบบไม่สอดคล้องกับการแผ่ขยายของการเรียนรู้เสมอไป รู้ว่าการเตรียมพร้อมด้วยประกาศนียบัตรและปริญญาบัตรจะไม่ตรงกับ การเตรียมอย่างเพียงพอสำหรับโลกของการทำงานเสมอไป รู้ว่าการศึกษามีแนวทางไม่ดีสามารถจะบิดเบือนความมุ่งมาดปรารถนาได้ และรู้ว่าการลงทุนอย่างไม่ฉลาดในการเรียนตามรูปแบบโดยเฉพาะระดับมัธยมและอุดมศึกษา สามารถจะกลายเป็นเครื่องถ่วงมากกว่าจะเป็นเครื่องกระตุ้นต่อการพัฒนาประเทศ อาจจะเป็นเรื่องเศร้าก็ได้ถ้าการพัฒนาการศึกษาตามรูปแบบร่วมกับการเตรียมครูเป็นจำนวนมากต้องลงทุนสูง ตั้งอยู่บนพื้นฐานแบบเดิมจะสามารถนำความหายนะมาสู่ประเทศกำลังพัฒนาได้"

จากข้อจำกัดของการลงทุนทางการศึกษา นโยบายการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและภาพลวงตาของการนำเอาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ดังเช่นความพยายามทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแก่การศึกษาให้เหมาะสมกับอาชีพ การจ้างงานและการจะก้าวออกไปสู่โลกของการทำงานในรูปแบบต่าง ๆ เราจะพบว่า การศึกษายังไม่สามารถก่อให้เกิดผลอย่างแท้จริงในท้ายที่สุด โดยการศึกษายังคงทำหน้าที่รับใช้ระบบเศรษฐกิจ แทนที่จะให้การศึกษาได้ทำหน้าที่ของตนเองในการพัฒนาคุณภาพคนอย่างอิสระ การนำโครงการประกอบอาชีพอิสระเข้ามาจัดเป็นกิจกรรมทางการศึกษาในปัจจุบันก็เช่นกัน แม้การศึกษาในระบบโรงเรียนจะเอื้อให้ในระเบียบ หลักการและวัตถุประสงค์ รวมทั้งเปิดกว้างให้มีผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการศึกษา ให้ประยุกต์การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าด้วยกัน เราต้องไม่คิดว่าประสบการณ์อาชีพที่ได้รับนี้ จะสามารถนำคนส่วนใหญ่ไปสู่การเห็นช่องทางประกอบอาชีพในอนาคต สิ่งการศึกษาในระบบโรงเรียนจะทำได้ในการส่งเสริมการศึกษาอาชีพคือ การให้ความรู้และประสบการณ์ในระดับกว้าง เพื่อเป็นพื้นฐานในการประยุกต์ออกไปสู่การประกอบอาชีพต่อไป ดังได้กล่าวมาแล้ว

ดังนั้นประเด็นคำถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอาชีพในโครงการประกอบอาชีพอิสระของกรมสามัญศึกษา ในงานวิจัยนี้คือ

1. โรงเรียนมีความพร้อมเพียงใดในการส่งเสริมการศึกษาอาชีพ โดยการนำศักยภาพของโรงเรียนและชุมชนมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน
2. โรงเรียน ครู และชุมชน มีวิธีการอย่างไรที่จะให้นักเรียนได้รับประสบการณ์อาชีพอย่างสร้างสรรค์
3. ในประสบการณ์อาชีพที่นักเรียนได้รับ นักเรียนควรได้รับการปลูกฝังในเรื่องใดบ้างที่จะก่อให้เกิดนิสัยการทำงานให้ดีในอนาคต
4. มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการในโครงการดังกล่าว

แนวคิดเชิงทฤษฎี

แนวคิดพื้นฐานว่าด้วยการศึกษากับการทำงาน

Vaizey and Debeauvais (1969) เสนอแนวความคิดที่ว่า คนได้รับการศึกษา จะช่วยทำให้เกิดการปรับตัวในการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อมในการทำงานได้อย่างรวดเร็ว ช่วยให้แรงงานไร้ทักษะลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะมีเศรษฐกิจเป็นแรงจูงใจให้เกิดความต้องการทางทักษะที่อาศัยการศึกษาเป็นพื้นฐาน การศึกษาสูงทำให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการศึกษาที่ลวงตา เราจะพบว่ารายจ่ายที่สูงขึ้นทางการเงินไปจำกัดการเติบโตของการศึกษา ความคาดหวังระหว่างเศรษฐกิจกับการศึกษา จึงเป็นหลักใหญ่ของการลงทุนทางการศึกษา แต่ไม่เสมอไปยังมีปัจจัยอื่นอีกที่เกิดจากนักเรียนและครอบครัว ดังนั้นความเป็นไปได้ของการขยายการศึกษาให้เป็นประโยชน์โดยอิสระจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกด้วย เราจึงควรพิจารณาเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้มีการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจคือ

1. การศึกษาที่เป็นอิสระ ทำหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มที่จะเป็นทางออกของแรงงาน โดยจัดการศึกษาถึงทักษะแก่เยาวชน

2. การศึกษาตามระบบเศรษฐกิจ จะเกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคมโดยผู้มีอิทธิพลจะครอบงำการศึกษาให้ เป็นไปเพื่อรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนส่วนน้อยซึ่งเป็นชนชั้นสูง

ในเรื่องบทบาทของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา Bowman and Anderson (1961) ได้กล่าวไว้ว่า คนในสังคมแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ มีทั้งคนได้เปรียบและเสียเปรียบในสังคม กลุ่มชนชั้นกลางมักเป็นผู้ได้เปรียบในสังคม เพราะข้อมูลข่าวสารไปถึงคนกลุ่มนี้รวดเร็ว พร้อมกันนี้ ได้เสนอมิติทางเศรษฐศาสตร์ในการพิจารณาการศึกษาว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนกลุ่มใดในสังคมมากกว่ากัน โดยพิจารณาปรากฏการณ์ทางการศึกษาดังนี้

1. ด้านระดับและโครงสร้าง ให้พิจารณาที่ระดับและ โครงสร้างของการลงทุนทางการศึกษาว่าใช้จ่ายในระดับใดมาก ถ้ารัฐทุ่มงบประมาณให้แก่การศึกษาระดับสูงมาก ก็นับได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อคนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชนชั้นกลาง แต่ถ้ารัฐทุ่มงบประมาณ พัฒนาคนในระดับพื้นฐานมาก เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้าง (Structural Breakthrough) กล่าวคือเป็นลักษณะการมุ่งให้การศึกษาพัฒนาคุณภาพคนในระดับประถมศึกษามาก การลงทุนไม่หวังผลตอบแทน ถือเป็นการศึกษาให้เปล่าเพื่อพัฒนาคนในชาติอย่างต่อเนื่อง เพื่อตั้งมาให้มีคุณภาพใกล้เคียงกับชนชั้นกลาง ผลที่รัฐจะได้นั้นคุ้มค่ามหาศาล แสดงถึงความจริงใจที่จะพัฒนาคุณภาพคนส่วนใหญ่ของประเทศให้มีคุณภาพสูงขึ้นในระดับหนึ่ง เมื่อคนเหล่านี้มีคุณภาพสามารถใช้การศึกษาให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต สังคมสงบสุข เศรษฐกิจก้าวหน้า นับได้ว่าคนส่วนใหญ่มีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศได้อย่างจริงจัง และการพัฒนาประเทศทำให้คนส่วนใหญ่ถูกพัฒนาด้วย

2. ด้านเงื่อนไขกระบวนการ นิยามที่จึงหวะ ความคงเส้นคงวาของการแพร่กระจายทางการศึกษาว่าเป็นไปเพื่อคนเฉพาะกลุ่มหรือคนทั่วไป โดยพิจารณาในแต่ละระดับว่าในระดับเดียวกันนี้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีอะไรเป็นตัวทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของการอบรมสั่งสอน ความสำเร็จของการศึกษาต้องมีการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือช่วยสอน สื่อการ

สอนต่าง ๆ รวมถึงวิธีการสอนที่เป็นกระบวนการขั้นตอนแบบวิทยาศาสตร์ สิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้การศึกษาแพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวางในแต่ละระดับและความคงเส้นคงวาของการกระจายการศึกษา ยังหมายถึงความสามารถในการพัฒนาการศึกษาให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ เป็นการนำมิติในเรื่องของเวลาเข้ามาร่วมพิจารณาความก้าวหน้าทางการศึกษา

3. ด้านความสัมพันธ์ของการศึกษากับส่วนอื่น ๆ ของสังคม เป็นการพิจารณาทบทวนการศึกษาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนอกเหนือจากหน้าที่ที่การศึกษาควรจะเป็น โดยการศึกษาเข้าไปมีความสัมพันธ์ทำหน้าที่ตอบสนองหรือรับใช้ระบบอื่นของสังคม อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐในการช่วยให้ภารกิจบางด้านของรัฐ เช่น อุดมการณ์ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย เราจะพบว่ารัฐใช้การศึกษาตอบสนองนโยบายการพัฒนาประเทศด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ ในระดับจุลภาคเราสามารถพิจารณาความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชนในการให้ความรู้แก่เยาวชนได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 ความรู้ทางวิชาการ (Knowledge) โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการความรู้ มีครูทำหน้าที่ให้ความรู้ ปลุกฝังค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ทางสังคมโดยตรง โดยครูเป็นบุคคลที่ได้รับการศึกษามาจากสถาบันทางสังคม ที่ฝึกทักษะความชำนาญเฉพาะตามหลักวิชา มาทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ฝึกทักษะและถ่ายทอดในสิ่งที่ครูได้ศึกษามา

3.2 ความรู้เชิงเทคนิค (Know How) โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการความรู้ร่วมกับชุมชน โรงเรียนตระหนักว่าชุมชนก็มีวิทยาการความรู้ในส่วนที่เป็นวิธีการดำรงชีวิตในชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้ ทำความเข้าใจและปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่

แนวคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษาด้านอาชีพในโรงเรียน

Floud and Halsey อ้างถึงใน Vaizey and Debeauvais (1969: 9) ฮาร์บินสัน (2521: 95), บลาว (2530: 3) กล่าวไว้ตรงกันเกี่ยวกับบริบทของการศึกษากับ

อาชีพว่า การศึกษาไม่ได้เพิ่มลักษณะ "การฝึกฝน" ความชำนาญให้เกิดขึ้น การฝึกอาชีพในโรงเรียนยังห่างไกลจากความเป็นจริงมาก นายจ้างต้องการเยาวชนที่มีความสามารถทั่วไปมากกว่า เพราะความชำนาญในอาชีพสามารถฝึกกันได้เมื่อเข้าสู่ระบบโรงงาน ที่เรียกว่า On The Job Training หน้าที่แท้จริงของการศึกษา ควรให้ความรู้อย่างกว้าง ๆ ในหลักของศาสตร์และเทคโนโลยีที่สามารถนำมาประยุกต์ทักษะความต้องการให้สอดคล้อง เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง

Vaizey and Debeauvais (1969: 43) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ว่า ไม่ควรให้การศึกษายิ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทางเทคนิค และระดับความสามารถ เพราะที่ผ่านมาไม่มีประเทศใดเลยที่สามารถฝึกทักษะความชำนาญอย่างแท้จริงได้ การแบ่งแยกทักษะกับการศึกษาทั่วไปเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมเรียกร้องเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ เราจะพบว่าในโรงเรียนอาชีวศึกษา การศึกษากับอุตสาหกรรมไม่สัมพันธ์กัน

บลาว (2530: 32-33) ได้วิเคราะห์ข้อจำกัดของโรงเรียนอาชีวศึกษาโดยอ้างถึงบทความของฟิลิป ฟอสเตอร์ เรื่องการเข้าใจผิดเกี่ยวกับโรงเรียนอาชีวศึกษาและโต้แย้งโดยอาศัยหลักฐานที่เกิดขึ้นในประเทศกานาว่า การฝึกอาชีพในโรงเรียนภาคปกติไม่เป็นวิธีที่ได้ผลในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษาสายสามัญหรือการศึกษาด้านวิชาการและการฝึกอาชีพทดแทนกันไม่ได้ ตรงกันข้าม การศึกษาสายสามัญจะเป็นพื้นฐานสำหรับการฝึกอาชีพ นอกจากนี้ บลาว (2530: 43-59, 80) ยังได้สังเคราะห์ข้อสงสัย "คุณค่าทางเศรษฐกิจของการศึกษา" จากแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและจิตวิทยา สรุปได้ว่า ถ้าการศึกษามีส่วนทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจย่อมเป็นเพราะว่า การศึกษาทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงค่านิยมและทัศนคติของนักเรียน มากกว่าการทำให้มีทักษะในเรื่อง การใช้เครื่องมือและความรู้ทางเทคนิค วิทยาการ ที่ว่าการศึกษามีคุณค่าทางเศรษฐกิจจึงไม่อยู่ในสิ่งที่นักเรียนรู้ แต่อยู่ที่วิธีการได้สิ่งนั้นมาต่างหาก และเขาตั้งข้อสังเกตว่าการฝึกงานในภาคปฏิบัติมีผลต่อจิตใจเด็กน้อยมาก ถ้าสิ่งปฏิบัตินอกห้องเรียนไม่สัมพันธ์กับสิ่งที่เรียนจึงบอกไม่ได้ว่า วิชาที่เรียนสนองความต้องการคนใน

เมืองหรือชนบท หน้าที่ด้านอาชีพของการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ที่การฝึกค่านิยมไม่ใช่ความรู้ ค่านิยมที่เขาเสนอให้โรงเรียนเสริมเข้าไปในการศึกษาอาชีพ คือ การมีระดับแรงจูงใจทางสังคมของบุคคล ซึ่ง Mc Clelland (1987: 423) อธิบายว่าเกิดจากความต้องการประสบความสำเร็จและผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจโดยไม่ต้องอาศัยแรงผลักดันจากภายนอก แต่เป็นความปรารถนาจากภายในตัวที่อยากทำให้ดีเลิศ

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางโรงเรียนและครูในการสอนเรื่องอาชีพ

โรงเรียนในปัจจุบันนอกจากเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ขัดเกลากายทางสังคม ถ่ายทอดค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อและวัฒนธรรมแล้ว ยังทำหน้าที่ปลูกฝังหรือครอบงำในสิ่งที่กลุ่มคนในสังคมเห็นว่า เป็นประโยชน์หรือต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต ในเรื่องอำนาจครูและโรงเรียนนั้น โรงเรียนไม่ใช่เป็นเพียงสถาบันเดียวที่ให้การศึกษา เพราะในชีวิตประจำวันนักเรียนต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับคนในสังคมหลายกลุ่ม และคนกลุ่มอื่นหรือสถาบันอื่นได้ทำหน้าที่นี้ด้วย ได้แก่ ครอบครัว วัด สื่อมวลชน สถานีนอนามัย ศูนย์ฝึกอาชีพ กลุ่มเพื่อน ฯลฯ โรงเรียนจึงเป็นเพียงสถาบันหนึ่งในสังคมเท่านั้นที่ให้การศึกษา ครูหรือนักการศึกษาบางกลุ่มมักคิดว่าโรงเรียนมีบทบาทและอำนาจอันชอบธรรมที่จะจัดการศึกษาให้แก่เด็กเท่านั้น โดยมองข้ามบทบาทและหน้าที่ของสถาบันและคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ความคิดความเชื่อในลักษณะนี้ Wax เรียกว่า อุดมการณ์ว่าด้วยความว่างเปล่าทางความคิด (Vacuum Ideology) ซึ่งเป็นผลทำให้ครูหรือนักการศึกษา มองข้ามความสำคัญของการค้นพบความสามารถในตัวเด็กอย่างแท้จริง เพราะเด็กแต่ละคนมีภูมิหลัง สิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมและประสบการณ์มาแตกต่างกัน (Singleton อ้างถึงในสุภาวงศ์ จันทวานิช)

Flound and Halsey กล่าวว่า ในสังคมอุตสาหกรรมใหม่ อาชีพครูเป็นชนชั้นกลางใหม่ของสังคม ที่ได้รับความไว้วางใจจากสังคมให้ทำหน้าที่สอน การสอนของครูในระดับต่าง ๆ ยังมีความแตกต่างในรายละเอียดเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ต่าง ๆ นักสังคมวิทยาสนใจบทบาทครู ในฐานะผู้ถ่ายทอดที่ยืนอยู่บน 2 โลกที่เชื่อมโยงระหว่างเด็กผู้ได้รับการศึกษากับการ

ตอบสนองความต้องการของผู้ใหญ่ในบริบทที่กว้างกว่า นอกจากนี้ยังสนใจเหตุการณ์ครูในโรงเรียน และชั้นเรียนกับสังคมภายนอกที่ครูต้องสัมผัส (Flound and Halsey อ้างถึงใน Vaizey and Debeauvais, 1969: 10)

Kob ศึกษาการมองตนเองของอาชีพครูและเจตคติครูสู่รูปแบบอาชีพอื่น เขาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างธรรมชาติการสอนให้เป็นอาชีพและบุคลิกทางสังคมต่าง ๆ ของครู ได้แก่ การเป็นแบบอย่าง แรงจูงใจ วิธีสอน กำเนิดทางสังคม และการฝึกฝนอาชีพ (Kob อ้างถึงใน Vaizey and Debeauvais, 1969: 39)

Vaizey and Debeauvais(1969: 46-48) กล่าวถึงระยะเวลาที่ยาวนานของการศึกษากับปัญหาผลผลิตทางการศึกษาที่ครูตอบสนองแก่การศึกษารูปแบบต่าง ๆ ประเด็นคล้ายกันที่ควรพิจารณา คือ

1. ระยะเวลาที่ยาวนานของการศึกษาในระบบโรงเรียนให้อะไรแก่เด็ก
 - ความรู้และเทคนิคทางทักษะสนองความต้องการแก่เด็กแล้วหรือยัง
 - การศึกษาที่ได้รับนั้นเพิ่มผลผลิต ทำรายได้เพิ่มสูงขึ้นหรือไม่
2. ระยะเวลาที่ยาวนานของการศึกษาในระบบโรงเรียนกับปัญหาการสิ้นเปลืองครูและนักเรียน
 - การใช้เวลาในการศึกษาบางเวลา การศึกษาเต็มเวลาด้วยความสามารถที่เพิ่มขึ้นหรือผลตอบแทนที่ได้รับ
 - เทคนิคการสอน การแนะนำสามารถลดระดับความสิ้นเปลืองได้หรือไม่

บริบทการผลิตครู ระหว่างกลุ่มครูผู้สอนกับกลุ่มครูผู้ชำนาญ โดยกลุ่มครูผู้สอนต้องใช้เวลานอกเตรียมการสอน ศึกษาค้นคว้าหาความรู้และเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้พัฒนาการสอนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนกลุ่มครูผู้ชำนาญเป็นผู้มีอาชีพสอน ครูไม่ได้ศึกษาค้นคว้า หาเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้พัฒนาตนเองในการสอน แต่สอนตามประสบการณ์เดิม ตามความรู้ความชำนาญของตน

McClelland (1987: 567-569) พูดถึงการฝึกฝนนักเรียนในโรงเรียนว่า การที่ครูให้นักเรียนปฏิบัติตามครูด้วยวิธีต่าง ๆ คล้ายเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อน แล้วนักเรียนค่อย ๆ ซึมซาบทำตามด้วยวิธีที่ดีกว่า เป็นการเข้าใจผิด นักเรียนที่ไม่ถูกฝึกเฉพาะด้านจะมีทักษะกว้างรอบตัวเป็นอิสระ มีแนวทางการปฏิบัติที่ยาวนานกว่า แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง แต่นักเรียนกลุ่มที่ครูฝึกฝนมีความคาดหวังของครูเป็นองค์ประกอบ คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ นักเรียนจึงไม่มีความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง การฝึกฝนที่มีเป้าหมาย ระดับความสามารถจะเพิ่มในระดับหนึ่งระยะแรก ๆ เท่านั้น การให้เพิ่มสูงขึ้นในเวลาต่อ ๆ มาขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก การฝึกฝนจึงทำให้การทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นไปได้ยาก เพราะผู้ได้รับการฝึกฝนเป็นตัวแปรที่ถูกควบคุมครูมีเป้าหมายให้ผู้ฝึกฝนเป็นไปตามความคาดหวัง การทำให้ดีขึ้นหลังการฝึกฝน จึงต้องเลือกทำในสิ่งที่ยาก ๆ ทำทลายความสามารถให้มากและบ่อย ๆ เพื่อหาประสบการณ์

ครูบางคนจัดสภาวะแวดล้อมปราศจากการฝึกฝนเฉพาะ นักเรียนจะปฏิบัติได้ดีกว่าเด็กจะสามารถพัฒนาตนเองไปตามความสามารถและความสนใจ มีความคิดริเริ่มที่ตรงกับสิ่งที่ตนอยากทำ

สรุปกรอบแนวคิด

ในการพิจารณาการจัดการศึกษาอาชีพในระบบโรงเรียน ต้องพิจารณาที่โครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจและการจัดการศึกษาไปพร้อมกัน โดยต้องสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาอาชีพในระบบโรงเรียนต้องสัมพันธ์กับสถานเศรษฐกิจสังคมของการมีงานทำ โดยให้ผู้ได้รับการศึกษาสามารถพัฒนาทักษะความสามารถตนเองในการออกสู่โลกของการทำงานในรูปแบบต่าง ๆ การจะพัฒนาไปได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความเป็นอิสระในการทำหน้าที่ของระบบการศึกษา และคุณภาพของการศึกษาที่สามารถพัฒนาคนส่วนใหญ่ของสังคมให้สามารถพัฒนาตนเองออกไปได้ โดยพื้นฐานของความสำเร็จในการจัดการศึกษา คุณค่าทางเศรษฐกิจของการศึกษาไม่ได้อยู่ที่สิ่งที่นักเรียนรู้ แต่อยู่ที่วิธีการได้สิ่งที่ต้องการนั้นมา สิ่งที่การศึกษาในระบบโรงเรียนสามารถจัดทำได้ในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ บนข้อจำกัดด้าน

งบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ คือ การปลุกฝังให้เกิดทัศนคติและค่านิยมในเรื่องของการทำงาน ที่เป็นความปรารถนาภายในตัวที่อยากทำให้ดีเลิศเสียก่อน

ในบริบทของโรงเรียนและครูในการให้การศึกษา นอกจากโรงเรียนและครูทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน ชัดเจนทางสังคมด้านต่าง ๆ แล้ว ยังมีคนกลุ่มอื่นและสถาบันทางสังคมอื่นได้ทำหน้าที่นี้ด้วย การค้นพบความสามารถแท้จริงในตัวเด็กต้องทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมและภูมิหลังทางสังคมของเด็กแต่ละคนที่เข้าไปมีความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม โดยเด็กจะได้รับการอบรมสั่งสอนและมีประสบการณ์ชีวิตมาแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาธรรมชาติการสอนให้เป็นอาชีพของครู การมองเห็นของอาชีพครูและเจตคติครูสู่รูปแบบอาชีพอื่น นฤติกรรมครูในโรงเรียน ในชั้นเรียนและสังคมภายนอกที่ครูสัมผัส และให้ใส่ใจกับระยะเวลาการสอนในโรงเรียนที่ยาวนานกับผลผลิตทางการศึกษาที่ครูตอบสนองแก่การศึกษารูปแบบต่าง ๆ การตั้งเป้าหมาย ความคาดหวังในการฝึกฝนเด็กกับผลที่เด็กได้รับในภายหลังว่าเป็นการเพิ่มความสามารถหรือเป็นการพัฒนาคุณภาพคนอย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากรายงานวิจัยของ เจฟเฟอริในแอฟริกาตะวันตก และบีนส์ในแอฟริกากลางและตะวันออก เรื่องการทำหลักสูตรให้เป็นชนบท โดยนำวิธีการทำนาเข้าไปไว้ในหลักสูตรโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา พบว่าในภาคปฏิบัติมีผลกระทบต่อจิตใจนักเรียนน้อยมาก ถ้าสิ่งที่ปฏิบัตินอกห้องเรียนไม่สัมพันธ์กับสิ่งที่เรียนในห้องเรียน เราไม่สามารถบอกได้ว่าหลักสูตรวิธีสอนของครู แบบเรียนและวิชาที่เรียนในห้องเรียนตอบสนองความต้องการของคนในเมืองหรือในชนบท พบว่าไม่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเท่านั้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจด้านเทคนิคและสังคมในการทำชนบทให้น่าอยู่ ราคาผลผลิตซึ่งเป็นตัวกำหนดอนาคตการเกษตร ทัศนคติผู้ประกอบการ และการผลิตครูของการฝึกหัดครู (เจฟเฟอริและบีนส์ อ้างถึงใน มาร์ก บลาว, 2530: 73-76)

จากการสำรวจการจัดประสบการณ์อาชีพในโรงเรียนทั้งหมดของประเทศอินเดีย ครั้งที่ 3 ปี ค.ศ. 1977 คณะกรรมการทำการสำรวจศึกษาปัญหาข้อเรียกร้องและผลที่ตามมา โดยเฉพาะการศึกษาในระดับสูง พบว่าโรงเรียนเกือบทั้งหมดไม่สามารถค้นพบความสนใจ ความสามารถพิเศษของนักเรียนที่หลากหลายจากวิชาสอนที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ ผู้จบจาก มหาวิทยาลัยแล้วไม่มีงานทำ จึงเสนอให้ทบทวนโครงสร้างและจุดมุ่งหมายของโรงเรียนมัธยมศึกษาใหม่ เพื่อบทบาทการศึกษาที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ยังพบอีกว่าการแยกโรงเรียนอาชีพศึกษาออกมาจากโรงเรียนสายสามัญไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ตลาดแรงงานมีอยู่อย่างจำกัด ผู้ปกครองนิยมให้ลูกศึกษาต่อเพื่อทำงานในสำนักงาน มากกว่าการกลับสู่ชนชั้นช่างฝีมือ ผลจากการจัดโรงเรียนอาชีพศึกษา กระบวนการวางแผนและการบริหารการศึกษามาจากส่วนกลาง ไม่สามารถเข้าใจจนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง คนชั้นต่ำยังคงอยู่ในสังคมระดับล่าง คณะกรรมการการศึกษาเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาที่หลากหลาย เพราะพบว่าจำนวนนักเรียนภาคปกติที่ลดลงจะไปทำงานกับพ่อแม่ จึงเสนอว่าการทำให้เด็กสามารถปรับตัวเข้ากับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีได้รวดเร็ว การศึกษาควรให้เด็กทุกคนมีประสบการณ์วิชาชีพที่หลากหลายในการปฏิบัติตามธรรมชาติ จากสิ่งที่พบในชีวิตประจำวัน ที่ตรงกับความต้องการและอาชีพของสังคม โดยสามารถนำการศึกษาสายสามัญมาปรับใช้ได้ การศึกษาจะมีความหมายขึ้นอยู่กับการศึกษาที่ก้าวหน้าและอาชีพที่เหมาะสม สามารถไปด้วยกันได้ การบริหารที่ทำให้มาตรฐานการศึกษาเพิ่มสูงขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ควรทำอย่างกว้างขวางเพื่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรทั้งประเทศ (Work Experience in School, 1977)

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอินเดียได้เสนอการจัดประสบการณ์อาชีพในโรงเรียน เพื่อการทำหลักสูตรให้เป็นอาชีพศึกษาไม่กระทบกระเทือนกับเด็กทั้งในเมืองและในชนบท โครงการนี้ต้องทำทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยคณะกรรมการฯ ได้ให้คำนิยามว่าเป็นการมีส่วนร่วมในงานที่มีผลผลิตในโรงเรียน ที่บ้าน โรงฝึกงาน ไร่ นา และโรงงาน อุตสาหกรรม หรือสถานที่ที่มีผลผลิตอื่นเป็นงานฝีมือไม่ใช่ใช้สมอง กรอบแนวคิดที่ควรพิจารณา การจัดประสบการณ์อาชีพในโรงเรียน คือ

1. จะทำอย่างไรกับนักเรียนจำนวนนับล้าน โดยไม่คำนึงถึงปัญหาทางการเงินในการจัดกิจกรรมนี้
2. การให้ได้ประสบการณ์วิชาชีพอย่างสร้างสรรค์ในชั้นเรียน การฝึกหัดครูควรทำอย่างไร

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการฯ คือ

1. การจัดประสบการณ์วิชาชีพจะมีผลดีถ้าระยะเวลาที่เรียนนั้นยาวพอจะเป็นไปได้และวัตถุประสงค์ต้องเป็นการได้เงินหรือได้เรียนอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ถ้าการหาเงินได้ส่งเสริมความรู้สึกการพึ่งตนเอง ที่เรียกว่าค่านิยมเชิงพัฒนาการ แต่ก็ให้ข้อสังเกตว่ากิจกรรมที่พอจะให้เด็กเรียนมีรายได้นั้น ให้ความสนใจที่เกิดมาจากภายในตัวของนักเรียนน้อยมาก สิ่งที่นักเรียนได้เรียนจากกิจกรรมสามารถเรียนได้ภายในไม่กี่วัน หรือในทางกลับกัน โครงการที่ใช้เวลามาก (เช่น การปั้นดินเผา การย้อมสีผ้า การกรอผ้าและใช้เครื่องทอผ้า) มักจะหาเงินไม่ได้เพราะไม่สามารถปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและต้องขายในราคาแข่งขัน การได้ทั้งเงินและความรู้ไปพร้อมกันเป็นไปได้ที่จะจัดครูตอบสนองความต้องการนักเรียนแต่ละโรงเรียนสำหรับเด็กเป็นร้อยได้

2. ถ้าเล็งคิดในเรื่องการหาเงินได้ ประสบการณ์วิชาชีพในโรงเรียนจะเป็นโครงการภาคปฏิบัติ ในฐานะเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีทางการศึกษา ที่จะกระตุ้นครูให้การสอนมีชีวิตชีวาขึ้น แต่ไม่อาจเชื่อแน่ว่าจะมีผลต่อการแก้ปัญหาการมีงานทำ เพราะการทำรายได้ดีในระหว่างเรียน อาจมีผลกระทบต่อแรงดลใจในอาชีพ แต่สิ่งที่ได้เรียนนี้ไม่ได้บอกว่า นักเรียนจะหาเลี้ยงชีพเองหรือไปรับจ้างคนอื่น เราจะต้องเล็งคิดว่า การทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษาจะเตรียมเด็กไปสู่อาชีพใด จึงเสนอให้แต่ละรัฐมีแผนกพิเศษขึ้นในสำนักงานการศึกษา เพื่อควบคุมความต้องการกำลังคนระดับท้องถิ่น โดยใช้ประสบการณ์วิชาชีพโรงเรียนในท้องถิ่นเป็นแนวทางและบลาวยังได้อ้างถึงฟอสเตอร์ที่กล่าวว่า เป็นการเสี่ยงต่อความล้มเหลวในการนำหลักสูตรอาชีวศึกษามาผูกเข้ากับความต้องการกำลังคน เมื่อนักเรียนออกสู่ตลาดแรงงาน ทักษะที่ได้รับ

จากโรงเรียนใช้ประโยชน์โดยตรงได้น้อย (มาร์ก บลาว, 2530 : 72-82)

รายงานการศึกษาของ Steinburg (อ้างใน Straton and Murry 1984) เกี่ยวกับประสบการณ์งานอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาในออสเตรเลีย เขาใช้เวลาติดตามผู้สำเร็จการศึกษา 10 ปี เพื่อให้ได้ข้อสรุปและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีส่งเสริมการจัดประสบการณ์งานอาชีพที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างการศึกษากับโลกของการทำงาน โดยรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนผู้ปกครอง ครู และนายจ้าง เขาเสนอว่าการพัฒนานักเรียนจะได้ผลอย่างมากถ้ากระบวนการเลือกงานอาชีพหรือตำแหน่งงานสัมพันธ์กัน ด้วยเหตุผลที่ว่าประสบการณ์งานอาชีพสามารถบ่งชี้พัฒนาการทางสังคม นักเรียนจำนวนมากค่อย ๆ เรียนรู้การทำงาน อย่างเจียม ๆ ตามประสบการณ์การฝึกฝน ตามความต้องการและความสามารถ เขาพบว่าประสบการณ์งานอาชีพในโรงเรียนมีผลต่อความคาดหวังและการเรียนรู้เพียงเล็กน้อย ข้อพิจารณาทั้งหมด จากการค้นพบสรุปได้ว่า

1. การนำโปรแกรมอาชีพต่าง ๆ เข้าไว้ในหลักสูตรเฉพาะของโรงเรียนภาคปกติ มีข้อจำกัด
2. ให้นิยามการเตรียมการจัดประสบการณ์อาชีพบางโปรแกรมกับผลที่ตามมาของการใช้ช่วงเวลานั้นในกิจกรรม
3. โปรแกรมประสบการณ์วิชาชีพเกี่ยวข้องกับการทดลองงาน ตัวอย่างงาน (Job Testing, Job Sampling) มากกว่าเป็นโปรแกรมการศึกษางาน (Work Education)
4. จุดกำเนิดของประสบการณ์งานเกิดจากความต้องการและการใช้เวลาเพื่อหาประสบการณ์ให้มาก
5. การส่งเสริมระดับรัฐ มีความสำคัญต่อความเหมาะสมและความสามารถระดับโรงเรียน

การปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์งานอาชีพ แสดงให้เห็นชัดว่าสิ่งที่นักเรียนต้องเรียนยังมีอีกมาก ให้นิยามความต่อเนื่องและการให้คุณค่าที่ครูและนายจ้างใช้เวลาพบกับนักเรียน การจะให้บรรลุผลการจัดประสบการณ์อาชีพเพิ่มขึ้นเสนอหลัก 4 ข้อคือ

1. โปรแกรมการศึกษาต้องมีวัตถุประสงค์ชัดเจนว่า เป็นการส่งเสริมแก่คนทั่วไปที่ใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์งานให้มากที่สุด
2. มากกว่าการบอกเล่าและผลสรุปของนายจ้าง เราต้องพิจารณาว่าเป็นไปเพื่อให้เด็กเรียนได้สำรวจความสามารถของตนเองหรือเป็นไปเพื่อสายตาของนายจ้างที่มองกาลไกล
3. การติดตามนักเรียนที่มีประสบการณ์งานอาชีพอย่างเป็นระบบ ทำให้เข้าใจผลสะท้อนจากประสบการณ์และสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโลกทัศน์การทำงาน
4. ให้บทวนอย่างระมัดระวังเกี่ยวกับช่วงจังหวะ ระยะเวลา การจัดองค์กรที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์วิชาชีพขึ้นตรงกับวัตถุประสงค์

Kenneth King (1978) ได้เสนอรายงานการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาและการประกอบอาชีพอิสระไว้ว่า อิทธิพลเศรษฐกิจสมัยใหม่มีอำนาจชักจูงที่มีผลกระทบต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ในการผลิตแรงงานในระบบมากกว่าปล่อยให้ เป็นไปโดยธรรมชาติของงานอาชีพอิสระ จำเป็นที่นักวางแผนการศึกษาต้องยอมรับข้อจำกัดของตลาดแรงงาน การวางแผนการศึกษาอย่างเป็นทางการ นักวางแผนศึกษามีโอกาสให้การศึกษาก่อให้เกิดการขยายงานตนเองในท้องถิ่นชนบทของผู้ได้รับการศึกษา ด้วยการปลูกฝังให้เกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง พยายามให้ผู้เรียนเข้าใจรากฐานเดิมในชนบท ได้รับความรู้ใหม่และทักษะระหว่างกลุ่มอาชีพอิสระ โดยผู้วางแผนการศึกษาต้องหันมาพิจารณาทำความเข้าใจกับ

1. ปฏิสัมพันธ์ที่สมบูรณ์ระหว่างการเรียนรู้แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาชีพอิสระจะขยายได้ ต้องทำให้การศึกษากลมกลืนเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับอาชีพหรือกลืนเข้าไปในการศึกษาไม่เป็นทางการ
2. รูปแบบการเรียนรู้และรูปแบบการทำงานไปด้วยกัน แท้จริงแล้วการศึกษาอาชีพอิสระเป็นการพิสูจน์ว่าโรงเรียนไม่ได้จัดการศึกษาเพื่อการทำงานที่เป็นรูปแบบเท่านั้น แต่เป็นการเปิดกว้างเพื่องานทุกรูปแบบ การศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้ได้ภาพชัดเจนของเจตคติและวิธีการสู่เป้าหมายหรือวิธีการให้ได้มาซึ่งทักษะความสามารถ การศึกษาจึงมีอิทธิพลแทรกอยู่ในการทำให้การประกอบอาชีพอิสระทำอย่างไรจึงจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทำอย่างไรระบบโรงเรียนจึงจะเกี่ยวข้องกับการทำงาน การศึกษาจึงไม่ใช่เนื้อหาสาระตรงไปตรงมา แต่ต้องปรับให้

เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น ควรทำความเข้าใจการศึกษากับการทำงานให้ชัดเจน เพื่อความสามารถในการปรับความสัมพันธ์กับงานในรูปแบบต่าง ๆ

3. การจัดการศึกษาอาชีวศึกษาระดับมัธยมศึกษาจึงไม่ควรตั้งความคาดหวังระดับแคบว่าควรจบออกมาแล้วสามารถทำอะไรได้ ควรให้การศึกษาในระดับกว้างเพื่อเป็นพื้นฐานในการปรับและประยุกต์ประสบการณ์ที่ได้รับกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ได้อย่างยืดหยุ่นเหมาะสม มีความคิดริเริ่ม การรู้จักคาดคะเนประสบการณ์นำสถานการณ์ต่าง ๆ มาผูกเข้าด้วยกัน รู้จักหาข้อมูลเพื่อให้เกิดความแจ่มชัดก่อนตัดสินใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่อาชีวศึกษควรให้เด็กประยุกต์ใช้ได้ ผักการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันก็เป็นหนทางหนึ่งในการศึกษา เพื่อเป็นการเตรียมบุคคลไปสู่งานอาชีวศึกษา

จากรายงานโครงการวิจัยติดตามผลผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ. 2529-2532 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อศึกษากระบวนการเข้าสู่แรงงานในรูปแบบต่าง ๆ และปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อความสำเร็จในอาชีพภาคพาณิชย์กรรมและบริการ จากกลุ่มตัวอย่าง 15 รายในจังหวัดต่าง ๆ พบว่ากรณีศึกษาแต่ละรายกว่าจะตัดสินใจเข้าสู่อาชีพด้วยการเป็นเจ้าของกิจการทำด้วยตนเองนั้น โดยเฉลี่ยใช้เวลาประมาณ 10 ปีขึ้นไป โดยในระหว่างนี้ต้องหาประสบการณ์ด้วยการเป็นลูกน้อง ลูกจ้างฝึกหัดงาน หัดงานกับญาติ นายจ้าง หรือเป็นงานโดยไม่ตั้งใจด้วยการเป็นอาชีพอื่นอยู่ก่อนแล้วมีโอกาสพบเห็น คลุกคลีก็ลองทำดู เช่น เป็นคนรับใช้ในร้านเสริมสวย ล้างชามในร้านอาหาร ระหว่างนี้มีเงินสะสมเป็นทุนเดิมอยู่บ้างและจังหวะเพื่อนชวนไปหาทักษะความชำนาญเพิ่มเติมในอาชีพนั้น ๆ

ปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพมี 3 ด้าน

1. ปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวบุคคลได้แก่ ความขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ ฉลาด มีไหวพริบ มีคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีสุขภาพดี ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของสัญญา จัตตานนท์ (2528-2529) สุมณา อยู่โพธิ์ (2525: 32-34) คลีเมน สโตน (อ้างจากชมภูภูมิภาค, 2528: 145) ลักษณะเหล่านี้สามารถถ่ายทอดและฝึกฝน ได้โดยผ่านกระบวนการจัดการศึกษา ทุกคนต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ครบก่อนประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ เมื่อ

เข้าสู่ตลาดแรงงาน

2. ปัจจัยเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น ทำเลที่ตั้ง เพื่อนฝูงและสภาพการณ์ที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ สิ่งเหล่านี้มีส่วนช่วยผลักดัน สนับสนุนให้การทำงานประสบผลสำเร็จ
3. ปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่เรียกว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Motivation) สามารถทำให้เกิดมีขึ้นในบุคคลได้ด้วยการศึกษาเช่นกัน

โครงการวิจัยการบริหารและการจัดการศึกษาของกรมการศึกษามัธยมศึกษาในการส่งเสริมเพื่อการประกอบอาชีพส่วนตัวและการก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็ก (2533) ทำการศึกษาวิจัย 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เพื่อหาข้อสังเกตที่จำเป็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิชาชีวะในโรงเรียนมัธยมศึกษา

ระยะที่ 2 เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาชีวะในโรงเรียน (กำลังดำเนินการในปีการศึกษา 2534)

ผลการวิจัยระยะที่ 1 พบว่า

1. ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอนวิชาชีวะในโรงเรียนมัธยม ได้แก่

1.1 ปัจจัยด้านชุมชน แบบแผนการผลิตชุมชนที่สอดคล้องกับวิชาชีวะจะช่วยนักเรียนให้เห็นช่องทาง นำความรู้และทักษะที่เรียนมาใช้ประกอบอาชีพได้อย่างชัดเจน และชุมชนมีส่วนสนับสนุนโรงเรียนด้านการเรียนการสอน ช่วยซื้อ ช่วยจัดจำหน่าย

1.2 ปัจจัยด้านโรงเรียน ประกอบด้วย

- ผู้บริหาร นักพัฒนาที่มีมนุษยสัมพันธ์และเป้าหมายการบริหารชัดเจน
- ครูผู้สอนวิชาชีวะสามารถแก้ปัญหาข้อจำกัดของทรัพยากร
- หลักสูตรการเรียนการสอนที่มีกระบวนการสอดคล้องกับความต้องการชุมชน เน้นความรู้ทักษะและทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีวะ ตลอดจนให้นักเรียน

มีรายไ้ระหว่างเรียน

1.3 ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ นโยบายที่ผลักดันให้เกิดกลไกที่เอื้อต่อการเรียน การสอน ปัจจัยตัวบ่อนด้านนักเรียนซึ่งเตรียมความรู้และทัศนคติด้านอาชีพตั้งแต่ระดับประถม

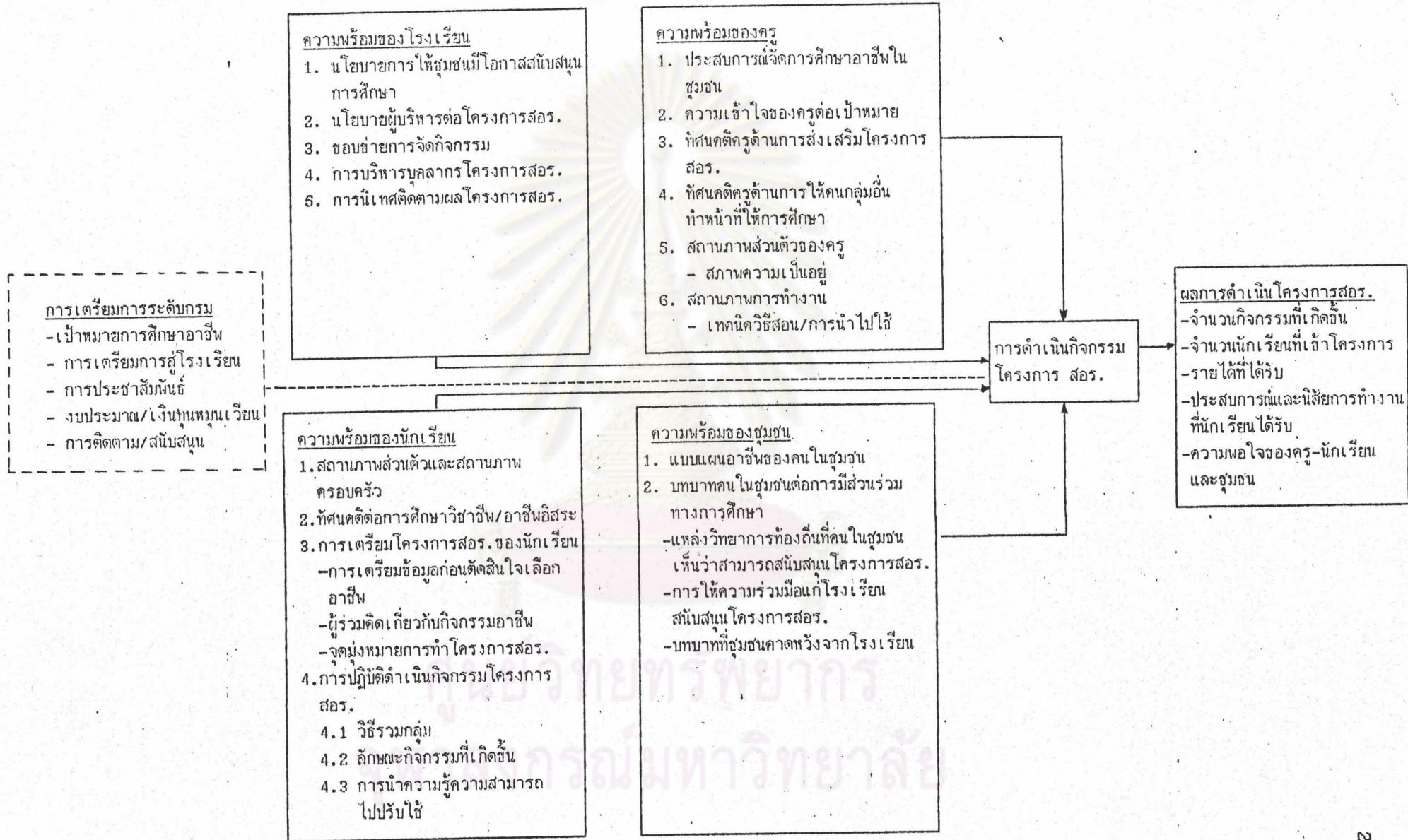
2. ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพของผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนมัธยม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน คุณลักษณะส่วนตัว ผู้ชักนำ ปัจจัยทั้งหมดนี้พบว่าโรงเรียนมีอิทธิพลมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติที่ติดต่อการประกอบอาชีพส่วนตัว และได้ให้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยว่า

2.1 การจัดวิชาชีวะในโรงเรียนควรสอดคล้องกับแผนการผลิตหลักของชุมชน การบริหารควรมีเป้าหมายชัดเจน ครูควรได้รับการพัฒนาความรู้ทักษะ ทักษะและมิมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน การตัดสินใจในการเลือกแผนการเรียน ควรให้นักเรียน ผู้ปกครอง และการแนะแนว มีบทบาทร่วมกัน

2.2 การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษาประกอบอาชีพส่วนตัวได้ กระบวนการเรียนการสอนต้องสอดแทรกกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คิดวางแผนปฏิบัติจริงโดยเน้นความรู้ ทักษะ ทักษะที่ติดต่อการประกอบอาชีพส่วนตัว รัฐควรสนับสนุนเรื่องทุน ในการก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็ก (นงราม เศรษฐนาวิชัย และคณะ, 2533: 3-5)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 สรุปกรอบแนวคิดที่จะใช้เป็นโมเดลได้ดังนี้

หมายเหตุ

ไม่ได้เป็นข้อมูลที่ได้จากภาคสนามในโรงเรียนกรณีศึกษา

สมมติฐานการวิจัย

1. การเตรียมการระดับกรมสู่โรงเรียนที่มีเป้าหมายการศึกษาอาชีวะระดับกว้าง มีการเตรียมการสู่โรงเรียน การประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน มีงบประมาณ/เงินทุนหมุนเวียนสนับสนุน โครงการอาชีวะอิสระ มีการติดตามสนับสนุนตลอดข้อจำกัดของโรงเรียน จะช่วยให้โครงการสอสร. ประสบความสำเร็จ
2. การดำเนินการระดับโรงเรียนที่มีนโยบายต่อชุมชนในการให้มีส่วนร่วมทางการศึกษา มีนโยบายและขอข่วยโครงการสอสร.ชัดเจน มีการบริหารงานวิชาการและบุคลากรที่เอื้อต่อโครงการสอสร. มีการแบ่งผลกำไร-ขาดทุนที่ชัดเจนและการนิเทศติดตามผลอย่างเป็นระบบจะทำให้โครงการสอสร. ประสบความสำเร็จ
3. องค์ประกอบความพร้อมของนักเรียนที่มีสถานภาพส่วนตัวและสถานภาพครอบครัว ในการประกอบอาชีพ มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีวะอิสระ มีการเตรียมข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกอาชีพที่สัมพันธ์กับภูมิลำเนาหลังประสบการณ์นักเรียนในชุมชน มีการปฏิบัติดำเนินกิจกรรมที่ชัดเจน จะทำให้ดำเนินกิจกรรมโครงการสอสร. ประสบความสำเร็จ
4. องค์ประกอบความพร้อมของครู ซึ่งมีประสบการณ์จัดการศึกษาอาชีวะในชุมชน มีความเข้าใจเป้าหมายโครงการอาชีวะชัดเจนมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีวะอิสระและต่อคนกลุ่มอื่นในการทำหน้าที่ให้การศึกษา มีสถานภาพส่วนตัว/สถานภาพการทำงานที่ส่งเสริมการศึกษาอาชีวะ จะทำให้โครงการสอสร. ประสบความสำเร็จ
5. ชุมชนที่มีแบบแผนอาชีพหลากหลาย และโรงเรียนเห็นความสำคัญของคนในชุมชน ต่อการมีส่วนร่วมให้การศึกษา จะช่วยให้สามารถสนับสนุนโครงการสอสร. ได้ประสบความสำเร็จ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านความพร้อมของระบบบริหารระดับกรม ความพร้อมของโรงเรียน ความพร้อมของครู ความพร้อมของนักเรียน และความพร้อมของชุมชน ที่จะส่งผลต่อการดำเนินโครงการอาชีวะอิสระ
2. เพื่อศึกษาผลการดำเนินโครงการอาชีวะอิสระ

ตัวแปรในการวิจัย

ตัวแปรตาม ผลการดำเนินกิจกรรมโครงการอาชีพอิสระของ โรงเรียนและนักเรียน
จะแยกพิจารณาแต่ละประเด็นดังนี้

- จำนวนกิจกรรมที่เกิดขึ้น
- จำนวนนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ
- รายได้ที่ได้รับ
- ประสิทธิภาพและนิสัยการทำงานที่นักเรียนได้รับ
- ความพอใจของครู นักเรียนและชุมชน

ตัวแปรอิสระ

1. กลุ่มตัวแปร เกี่ยวกับความพร้อมของระบบบริหารระดับกรม
2. กลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวกับความพร้อมของ โรงเรียน
3. กลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวกับความพร้อมของครู
4. กลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวกับความพร้อมของนักเรียน
5. กลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวกับความพร้อมของชุมชน

ตัวแปรอิสระแต่ละกลุ่มแยกรายละเอียดได้ดังนี้
ระบบบริหารระดับกรม

- เป้าหมายการให้การศึกษาอาชีพ
- การเตรียมการสู่โรงเรียน
- การประชาสัมพันธ์โครงการสอน.
- งบประมาณ/ เงินทุนหมุนเวียน
- การติดตาม สนับสนุน

ความพร้อมของโรงเรียน

1. นโยบายการให้ชุมชนมีโอกาสสนับสนุนการศึกษา
2. นโยบายผู้บริหารต่อโครงการสอน.
3. ขอบข่ายการจัดกิจกรรม
4. การบริหารบุคลากรโครงการสอน.
5. การนิเทศติดตามผล

ความพร้อมของครู

1. ประสบการณ์จัดการศึกษาอาชีพในชุมชน
2. ความเข้าใจของครูต่อเป้าหมายโครงการสอน.
3. ทักษะครูด้านการส่งเสริมโครงการสอน.
4. ทักษะครูด้านการให้คนกลุ่มอื่นทำหน้าที่ให้การศึกษา
5. สภาพภาพส่วนตัวของครู
 - สภาพความเป็นอยู่
6. สภาพภาพการทำงาน
 - เทคนิควิธีสอนและการนำไปใช้

ความพร้อมของนักเรียน

1. สภาพภาพส่วนตัวและสภาพครอบครัว
2. ทักษะต่อการศึกษาวิชาชีพ/อาชีวะอิสระ
3. การเตรียมการโครงการสอน. ของนักเรียน
 - การเตรียมข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกอาชีพ
 - ผู้ร่วมคิดเกี่ยวกับกิจกรรมอาชีพ
 - จุดมุ่งหมายการทำโครงการสอน.

4. การปฏิบัติดำเนินกิจกรรมโครงการสอน.

4.1 วิธีการรวมกลุ่ม

4.2 ลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้น

4.3 การนำความรู้ความสามารถไปปรับใช้

ความพร้อมของชุมชน

1. แบบแผนอาชีพของคนในชุมชน
2. บทบาทคนในชุมชนต่อการมีส่วนร่วมทางการศึกษา
 - แหล่งวิทยาการท้องถิ่นที่คนในชุมชนเห็นว่าสามารถสนับสนุนโครงการสอน.
 - การให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนสนับสนุนโครงการสอน.
 - บทบาทที่ชุมชนคาดหวังจากโรงเรียน

ระเบียบวิธีวิจัย

การเลือกกรณีศึกษา

ก. ระดับโรงเรียน ผู้วิจัยต้องการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินโครงการอาชีพอิสระ โรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสระบุรี 2 โรงเรียน มีเกณฑ์การเลือกโรงเรียนที่มีศักยภาพคล้าย ๆ กันเบื้องต้นในบริบทต่าง ๆ เพื่อให้ใช้เปรียบเทียบกันได้ดังนี้

1. เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในชนบท มีครู-อาจารย์ประมาณ 25-30 คน นักเรียนในระบบโรงเรียนประมาณ 400 คน เหตุผลที่เลือกโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กในชนบท เพราะโรงเรียนดังกล่าวมีข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ หลายด้านเกี่ยวกับบุคลากร วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณในการจัดการศึกษา อีกทั้งโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กในปัจจุบันมีเป็นจำนวนมาก ตามนโยบายกรมที่ต้องการจัดการมัธยมศึกษาให้ทั่วถึง ดังนั้นโรงเรียนเหล่านี้จึงมักตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนชนบทที่มีทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพอิสระที่หลากหลาย ถ้าโรงเรียนในชนบทสามารถปรับกิจกรรมในโครงการนี้ให้กลมกลืนกับอาชีพในท้องถิ่นจนกระทั่งนักเรียนสามารถดำเนินการด้วยตนเองได้ เชื่อว่าประสบการณ์อาชีพที่นักเรียนได้รับนี้ จะเกิด

ประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ในชีวิตอนาคต

2. โรงเรียนทั้ง 2 แห่ง กำลังดำเนินโครงการอาชีพอิสระหรือในปีที่ผ่านมา โรงเรียนได้ส่งเสริมโครงการอาชีพ

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในสนามพบว่าศักยภาพที่โรงเรียนทั้ง 2 มีคล้ายกัน เพื่อให้ งานวิจัยเด่นชัดขึ้นในการเปรียบเทียบมีดังนี้

3. เป็นโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยโรงเรียนดังกล่าวได้รับการคัดเลือกจากกรมสามัญศึกษาว่าเป็นโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กในชนบทที่นักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน ซึ่งกรมพิจารณาสนับสนุนนักเรียนและโรงเรียนในโครงการให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถแรงค่านักเรียนเข้าศึกษาต่อเพิ่มมากขึ้น

4. เป็นโรงเรียนที่ได้รับการพิจารณาจากกรมสามัญศึกษาให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมโครงการอาชีพอิสระหารายได้ระหว่างเรียน ปีการศึกษา 2534 โรงเรียนละ 70,000 บาท

ข้อแตกต่างของโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง คือโรงเรียนหนึ่งถูกจัดว่าประสบความสำเร็จ อีกโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนที่มีโครงการอาชีพอิสระตามปกติ สรุปข้อแตกต่างในเบื้องต้นได้ดังนี้

โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา เป็นโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากศึกษานิเทศก์ จังหวัดสระบุรี ที่ได้ติดตามประเมินผลโรงเรียนในความรับผิดชอบแล้วลงความเห็นว่า เป็นโรงเรียนที่จัดดำเนินโครงการหารายได้ระหว่างเรียน มีกิจกรรมเป็นรูปธรรมชัดเจน ประสบความสำเร็จ แม้จะไม่สมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็จัดได้ว่าทำโครงการแล้วเห็นผล พอที่จะเป็นโรงเรียนตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่น ๆ ได้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาอาชีพหารายได้ระหว่างเรียน เหตุผลที่ได้รับคำแนะนำให้ทำวิจัยโรงเรียนนี้คือ

1. มีกิจกรรมอาชีพที่นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและสามารถนำเอกชนวิทยากรชาวบ้าน มาร่วมสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาและการศึกษาอาชีพในโรงเรียน รวมถึงการติดต่อกับวิทยาลัยเกษตรกรรมเพชรบูรณ์มาให้ความรู้ ประสบการณ์ทางการเกษตรแก่

นักเรียน

2. เป็นโรงเรียนเดียวในจังหวัดสระบุรี ที่กู้เงินจากศึกษาพิเศษเขต โดยเงินนี้เป็นงบประมาณที่กรมจัดสรรไว้ที่เขตการศึกษาละ 100,000 บาท เพื่อพิจารณาให้โรงเรียนกู้มาเป็นเงินทุนแก่นักเรียนในกิจกรรมโครงการนี้ตามความจำเป็นและความเหมาะสม ซึ่งโรงเรียนมะขามป้อมวิทยา กู้เงินทุนดำเนินการอย่างต่อเนื่องในปีการศึกษา 2533 และ 2534

3. ภูมิหลังและสภาพทั่วไปของโรงเรียน เป็นโรงเรียนที่ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการบริจาคที่ดินและสนับสนุนให้เกิดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในท้องถิ่น โดยลักษณะที่ตั้งของโรงเรียนไม่ได้ล้อมรอบด้วยหมู่บ้าน แต่หมู่บ้านจะกระจายอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามสภาพทางภูมิศาสตร์และการคมนาคม ดังนั้น นักเรียนที่มาเรียนจึงกระจายอยู่ในพื้นที่ 4 ตำบล

4. ด้านการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ ใช้ชุดการเรียนด้วยตนเองและการสอนในชั้นเรียนปกติ นักเรียนส่วนหนึ่งสามารถศึกษาและทำกิจกรรมหารายได้ระหว่างเรียนควบคู่กันไป

โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย

1. เป็นโรงเรียนที่มีกิจกรรมอาชีพอิสระ หารายได้ระหว่างเรียนโดยตีความจุดเน้นของกรมแล้วพัฒนาออกมาเป็นกิจกรรมตามความเข้าใจและศักยภาพที่โรงเรียนมีอยู่ ดังนั้นในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ในปีการศึกษา 2532, 2533 โรงเรียนมีนโยบายให้ครูและนักเรียนทุกคนทำกิจกรรมหารายได้ระหว่างเรียน ตามทุนทรัพย์และความสามารถของแต่ละกลุ่ม มีอยู่แตกต่างกัน โดยไม่มีการกู้ยืมเงินจากเขตศึกษามาทำโครงการ สำหรับการเรียนการสอนด้านวิชาการนั้น มีการสอนปกติเหมือนกับโรงเรียนทั่วไป แต่ให้นักเรียนหาเวลาว่างทำกิจกรรมแทรกเข้าไป

2. ภูมิหลังและสภาพทั่วไปของโรงเรียน เป็นโรงเรียนที่หลวงปู่เจ้าอวาสวัด มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาด้านต่าง ๆ นักเรียนที่มาศึกษาเล่าเรียนร้อยละ 90 อยู่ในตำบลนุกร่าง โดยแต่ละหมู่บ้านจะกระจายอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามสภาพทางภูมิศาสตร์และการคมนาคม หมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนนครพิศศึกษาเป็นหมู่บ้านใหญ่ที่สุดของตำบล บ้านเรือนตั้งอยู่ล้อมรอบโรงเรียน จัดได้ว่าโรงเรียนนี้ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน.

ข. ระดับภายในโรงเรียน

มีกรณีศึกษาและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. ศึกษานิเทศก์กรม/เขต ที่รับผิดชอบดูแลและเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการอาชีพอิสระในเขตจังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นสถานที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาทั้ง 2 โรงเรียน
2. ผู้บริหารและครูโรงเรียนเมฆามบ่อมวิทยาและโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอาชีพอิสระทั้งหมด ประมาณ 25-30 คน
3. นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการอาชีพอิสระทั้งหมด คาดว่าไม่ต่ำกว่าโรงเรียนละ 40 คน
4. ชุมชน ประกอบด้วย
 1. ผู้นำชุมชนเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน เกษตรชุมชน พัฒนาการ สาธารณสุขประจำชุมชน ครูในสถาบันฝึกอาชีพที่เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมอาชีพในโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง เช่น ครูอาชีพศึกษา ครูวิทยาลัยเกษตรกรรม ครูที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ
 2. ผู้นำชุมชนไม่เป็นทางการ ได้แก่
 - 2.1 เอกชนและพระสงฆ์ที่พิจารณาแล้วว่า มีส่วนร่วมกิจกรรมอาชีพในโรงเรียนและในชุมชน
 - 2.2 ชาวบ้าน ได้แก่
 - ชาวบ้านผู้เป็นวิทยากรท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ที่น่าจะมีส่วนสนับสนุนอาชีพอิสระในท้องถิ่นและในโรงเรียน
 - ผู้ปกครองนักเรียน ศึกษาเฉพาะนักเรียนที่ร่วมโครงการอาชีพอิสระ ใช้วิธีเลือกสุ่มตัวอย่างเฉพาะบางรายในโรงเรียนกรณีศึกษา ประมาณร้อยละ 50 ของจำนวนผู้ปกครองนักเรียนที่ร่วมโครงการอาชีพอิสระ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสาร เกี่ยวกับประวัติโรงเรียน ประวัติชุมชน แผนที่แสดงอาณาเขตที่ตั้ง สภาพทางภูมิศาสตร์ของโรงเรียนและชุมชน ข้อมูลสถิติ ได้แก่ ข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนด้านต่าง ๆ ส่วนข้อมูลด้านสถิติชุมชน ได้แก่ ข้อมูลจำนวนครัวเรือนที่ตั้งถิ่นฐานทำกิน อัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่น การถือครองที่ดินทำกิน รายได้-รายจ่ายอัตราส่วนการประกอบอาชีพประเภทต่าง ๆ ชนิด/ประเภทอาชีพอิสระที่มีอยู่ในชุมชน สถิติการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพภายหลังจบการศึกษาระดับต่าง ๆ
2. ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมระดับกรม ระดับโรงเรียน ครู นักเรียนและชุมชน

ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามที่โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา และ โรงเรียนพระมงกุฎวิทยา ภาคเรียนที่ 1/2534 (พฤษภาคม-กันยายน) ผู้วิจัยใช้วิธีเข้าสนามอยู่ในพื้นที่ สลับกันสนามละ 1 สัปดาห์ รวมระยะเวลา ประมาณ 5 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียน จำนวนครูจำนวนโครงการอาชีพอิสระ ข้อมูลเอกสารที่เป็นตัวเลขใช้สถิติร้อยละในการอธิบายข้อมูล
2. ข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์กับกรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปเปรียบเทียบโรงเรียนกรณีศึกษาด้วยตารางและอธิบายในลักษณะการพรรณนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักเรียน โรงเรียนและครูเกิดความชัดเจนในการนำข้อค้นพบนี้เป็นแนวทางไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ตนเองมีอยู่
2. เพื่อเสนอข้อค้นพบนี้แก่กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้นำข้อค้นพบเป็นข้อมูลไปปรับเป็นแนวทางในการวางแผนนโยบายให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาอาชีวะในระบบโรงเรียนเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมอาชีวะแก่นักเรียนได้เกิดความคมชัดยิ่งขึ้น บนพื้นฐานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย